

Ірина Асєєва

здобувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка
І. А. Зязюна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»;

Харків, Україна

ORCID: 0000-0001-9678-2681

E-mail: iren_asya@ukr.net

Олександр Пономарьов

кандидат технічних наук, професор, кафедра педагогіки і психології управління
соціальними системами, Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут»; Харків, Україна

ORCID:0000-0003-4698-2620

E-mail: palex37@ukr.net

Микола Погрібний

кандидат технічних наук, професор кафедри матеріалознавства Національний
технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Харків, Україна

ORCID: 0000-0002-1689-3830

E-mail: kpi.kharkov.ua

Алла Харченко

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики і маркетингового
менеджменту, Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»; Харків, Україна

E-mail: kpi.kharkov.ua

**ЧИННИКИ І БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ ФОРМУВАННЯ БАЗОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ**

Анотація. Розглянуто одну з проблем сучасної вищої школи, яка вже набула системного характеру. Встановлено, що одним із проявів і водночас наслідків стала втрата ціннісного сприйняття освіти в суспільній свідомості. Доведено припущення про те, що традиційна парадигма навчання перестала відповідати реаліям сьогодення. З'ясовано, що однією з причин погіршення якості освіти є те, що студенти не відвідують навчальні заняття, і тому практично виключені з навчально-пізнавальної діяльності. Це ускладнює процес професійної підготовки і, як результат, формування базової професійної компетентності. Для дослідження були використані широке опитування студентів та їхнє спеціальне анкетування.

Відзначається, що зроблений системний аналіз причин пропусків занять студентів різних спеціальностей відкриває можливість пошуку шляхів і способів подолання факторів і обставин, які негативно впливають на ставлення студентів до навчання.

Ключові слова: вища школа, базова професійна компетентність, ціннісне сприйняття освіти, навчально-пізнавальна діяльність, пропуски занять, причини і чинники.

Iryna Asieieva

candidate of the Department of Pedagogy and Psychology of Management of Social Systems named after academician I.A. Ziazun, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Kharkiv, Ukraine
E-mail: iren_asya@ukr.net

Oleksandr Ponomar'ov

candidate of Technical Sciences, Professor, Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Kharkiv, Ukraine
E-mail: palex37@ukr.net

Mykola Pohribnyj

Candidate of Technical Sciences, Professor, Department of Materials Science, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Kharkiv, Ukraine
E-mail: kpi.kharkov.ua

Alla Kharchenko

candidate of economic sciences, associate professor of the department of economic cybernetics and marketing management, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Kharkiv, Ukraine
E-mail: kpi.kharkov.ua

**FACTORS AND BARRIERS TOWARDS FORMING THE BASIC PROFESSIONAL
COMPETENCE OF FUTURE BACHELORS**

***Abstract.** The article deals with one of the problems of the modern high school, which has already acquired a systemic character. One of its manifestations and simultaneously the consequences was the loss of education values in the public perception. It is proved that the traditional paradigm of teaching has ceased to correspond to the realities of today. It is found that one of the reasons for the deterioration of the quality of education is that students do not attend classes and are therefore virtually excluded from educational and cognitive activity. This complicates the process of professional training and as a result, the formation of basic professional competence. A broad survey of students and their special questionnaires were used for the study. It is noted that the systematic analysis of the causes of absenteeism of students of different specialties is opened, it opens up the possibility of finding ways and ways to overcome the factors and circumstances that negatively affect the attitude of students to studying.*

***Key words:** higher school, basic professional competence, perception of education values, educational and cognitive activity, non-attendance, factors and reasons.*

Ирина Асеева, Александр Пономарев, Николай Погребной, Алла Харченко

**ФАКТОРЫ И БАРЬЕРЫ НА ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ БАЗОВОЙ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ БАКАЛАВРОВ**

***Аннотация.** Рассмотрена одна из проблем современной высшей школы, которая уже приобрела системный характер. Установлено, что одним из проявлений и одновременно последствий стала потеря ценностного восприятия образования в*

общественном сознании. Доказано предположение о том, что традиционная парадигма обучения перестала отвечать реалиям настоящего. Установлено, что одной из причин ухудшения качества образования является то, что студенты не посещают учебные занятия, и поэтому практически исключены из учебно-познавательной деятельности. Это усложняет процесс профессиональной подготовки и как результат, формирование базовой профессиональной компетентности. Для исследования были использованы широкий опрос студентов и их специальное анкетирование. Отмечается, что сделанный системный анализ причин пропусков занятий студентов разных специальностей, открывает возможность поиска путей и способов преодоления факторов и обстоятельств, которые негативно влияют на отношение студентов к учебе.

Ключевые слова: высшая школа, базовая профессиональная компетентность, ценностное восприятие образования, учебно-познавательная деятельность, пропуски занятий, причины и факторы.

Iryna Asieieva, Oleksandr Ponomar'ov, Mykola Pohribnyj, Alla Kharchenko

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Factors and barriers towards forming the basic professional competence of future bachelors”

Problem setting. Computerization is a characteristic feature of the modern world. Today, one of the significant achievements in the area of computer devices in the organization of the educational process at all levels of education is the implementation of multimedia-based ICT. One of the topical trends in the use of multimedia technologies in the educational process of modern postgraduate education has been the active introduction of interactive software and technology training complex based on the SMART Board (interactive whiteboard) as a means of improving the quality of the educational process.

Recent research and publications analysis. Information & communication technologies and the issues of their use in education are researched by scientists and educators from almost the moment of their emergence. The analysis of scientific literature shows increased level of interactivity of modern educational technologies which affects the quality of perception of educational material.

The works of S. P. Labuts'koi, V. V. Osadchoko, V. I. Levandovycha are devoted the questions of substantiation of

methods of using interactive tools in the learning process. The analysis of recent research also reveals a broad interest in the comprehensive introduction of multimedia, including the SMART Board, into the educational process at different levels of training. Researchers from the issue of implementation of multimedia in the learning process pay attention to the organizational aspects of learning and expand the experience of using these tools to achieve diverse educational goals.

Paper objective. Analysis of possibilities and disclosure features of using Smart Notebook software as a means of improving the quality of the educational process of modern healthcare professionals in the system of postgraduate education.

Paper main body. Considering the rapid growth of information that lecturers and listeners have to deal with, ICTs should ensure fast and unlimited access to it. Nowadays the ability of a person to work with streams of different kind of information especially relevant and required: selection of its contents, structuring, colorful and attractive presentation of the results of his work. These are the skills most needed in an information society

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

environment. The lecturer should create motivation for realizing the need to use ICT both for the study of individual disciplines and for the purpose of self-education. As the well-trained specialist has a decisive influence on the effectiveness of the learning process in general and the healthcare industry in particular, he must constantly improve his skills and be ready to use advanced technology.

On the cycles of TI, the Department of Pedagogics, Philosophy and Language Training at KhMAPE conducted a questionnaire on the readiness of the listeners to use advanced innovations in the area of ICT in their professional activity. The analyzed data showed that 71.5% of respondents are ready for this activity and have some experience in this field, 18.5% - rarely use the described technologies and 10% do not use them at all. It was also interesting that 57.8% of the respondents who are ready to use and actively use ICT innovations noted lack of their own knowledge and partial ownership of the functions and capabilities of a number of computer programs and multimedia complexes.

In order to improve the quality of the educational process of modern healthcare professionals in the system of postgraduate education, lecturers of the Department of

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна вища школа переживає одну з глибоких криз, що вже набула системного характеру. Вона породжена низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників і полягає у суперечності між потребою фахівців у високій професійній компетентності, духовно-культурній підготовці, морально-етичних якостях та відповідальності, з одного боку, та традиційною парадигмою навчання, яка перестала відповідати реаліям сьогодення, з іншого. Одним з проявів кризи виступає втрата ціннісного сприйняття знань і освіти в суспільній свідомості. Істотне розширення джерел

Pedagogics, Philosophy and Language Training at KhMAPE use the features of the SMART Board and Smart Notebook software, creating on their basis elements of educational and methodological support to thematic cycles in pedagogics and languages.

Because to achieve this goal, it is often necessary to create your own products in the Smart Notebook software environment, therefore, there is a need to operate tools on a high-level. In order to optimize the process of creating our own development in the Smart Notebook software environment, in our macro approach we have gone from building "graphic primitives", on the basis of which we create "graphic invariants", which can be further combined into "graphic objects". This approach reduced time spent and unified the process of creating your own developments in the Smart Notebook software environment.

Conclusions of the research. *The use of the interactive whiteboard plays a significant role in the formation of both the language and pedagogical competence of healthcare professionals, increasing the efficiency of the educational process. We see the ways for further scientific researches in exploring the possibilities of using the interactive whiteboard in the teaching of medical disciplines.*

інформації та можливостей доступу до них певною мірою змінює значення, сенс і характер педагогічної діяльності. Опитування показало, що біля 35% студентської молоді орієнтується на отримання не системи професійних знань, а тільки диплома про вищу освіту, не турбуючись про необхідність його підкріплення належним рівнем своєї професійної компетентності. За цих умов педагогіка вищої школи веде активний пошук ефективних шляхів і засобів подолання кризи й істотного підвищення якості освіти. Серед них, на наше глибоке переконання, чільне місце має посідати визначення тих причин, які ускладнюють освітній процес, звужують спектр мотивів навчально-пізнавальної діяльності

студентів та помітно знижують результативність праці науково-педагогічних працівників. Ми добре розуміємо, що визначити вказані причини й пов'язані з ними чи породжуючі їх чинники ще зовсім не означає можливості їх усунення чи подолання. Однак чітко визначення їх все ж дозволяє зорієнтувати пошук діяльності у потрібному напрямку.

Як зазначено у статті 5 «Закону про освіту», «держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних із реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина» [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Аналіз наукової літератури відкриває широку палітру досліджень загального стану вищої освіти. Провідною є увага дослідників до проблем методики викладання (С. У. Гончаренко, В. Г. Кремень, С. О. Сисоєва), педагогічної майстерності викладачів (Л. С. Нечепоренко, І. Ф. Прокопенко, О. Г. Романовський) та їхньої професійно-педагогічної культури і етики (В. Ф. Баранівський, Г. П. Васянович, В. М. Гриньова, С. О. Заветний, І. Ф. Ісаєв, В. О. Лозовий, С. М. Пазиніч). Г.В. Варгас та Дж.С. Альківар, розглядаючи проблему розвитку педагогічних професійних якостей та умінь викладачів, відзначають, що такий розвиток є актуальним у сучасному глобальному контексті та дозволяє покращити процес підготовки фахівців [12]. Навчання викладачів для покращення їхньої майстерності досліджуються у роботах Дж. Антони. [8], Д. Бромессон, Й. Одален, М. Фогельгрєн та ін. [10].

Зміст і сутність цієї культури за М. Д. Ярмаченком, визначається як «інтегративна сукупність фізичних, інтелектуальних, загальнокультурних і

моральних якостей, професійних знань і умінь, необхідних для успішної навчальної і виховної роботи» [7, с. 641].

Цілком очевидно, що проблема ставлення студентів до навчання істотно пов'язана з їхньою ціннісною орієнтацією, яка визначається, з одного боку, бажанням отримати затребувану у суспільстві професію, яка б одночасно задовольняла матеріальні й духовні потреби фахівця, а з іншого боку, можливостями і бажанням педагогічного колективу закладу вищої освіти надати йому відповідну суму знань високої якості. І не випадково, що В. Г. Кремень підкреслює роль педагога у формуванні системи життєвих цілей і цінностей студентів. Але для забезпечення ефективності його впливу йому необхідно мати відповідний авторитет серед студентів. Надзвичайно важливими уявляються дослідження проблеми відповідальності педагога та його здатності прищеплювати це почуття майбутнім фахівцям. Адже усвідомлене ними розуміння своєї відповідальності лежить в основі засвоєння навчального матеріалу, набуття високої професійної компетентності та наступної успішної діяльності. Безвідповідальність же у більшості випадків виявляється основним джерелом порушень навчальної дисципліни студентів, нехтування ними заняттями.

Як підкреслюють О. С. Пономарьов, Н. В. Серєда та М. К. Чеботарьов, «потужним чинником ефективного формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів та їх відповідального ставлення до її здійснення виступають педагогічна майстерність і культура педагогічної діяльності викладача» [4, с. 97]. Результатом дії цих чинників постає належний рівень успішності студентів. За визначенням В. А. Мижерикова, у психолого-педагогічному словнику успішність – це «міра засвоєння знань, умінь і навичок, встановлених навчальною

програмою, з точки зору їхньої повноти, глибини, свідомості й міцності» [5, с. 452].

На жаль, дуже часто зусилля педагогічного працівника наштовхуються на суттєву перепону, розміри і наслідки якої останнім часом стають все більшими, а саме – відсутність студента в аудиторії під час занять. Уявляється цілком очевидним, що систематичні пропуски студентами навчальних занять ніяк не сприяють забезпеченню вказаних характеристик засвоєння знань. Адже навіть ті з них, хто самостійно працює з навчальною та науковою літературою зі спеціальності, як правило, не отримує системного уявлення про сенс, зміст і призначення навчальних дисциплін та про ту роль, яку вони мають відігравати у їхній майбутній професійній діяльності. Більш того, при такому ставленні до навчання не може бути й мови про ціннісне сприйняття й про формування належного рівня базової професійної компетентності.

Як цілком справедливо вказує С. Резнік, що «масовізація вищої освіти призводить до того, що збільшується навантаження на зво та викладачів, загострюються проблеми фінансування, середній рівень підготовленості абітурієнтів до навчання у зво зменшується. Відповідно знижується якість освіти, а також ціннісне ставлення до системи вищої освіти, в тому числі інженерної» [6, с. 13].

Формування базової професійної компетентності починається на перших курсах при вивченні науково-природничих навчальних дисциплін і продовжується до кінця навчання у вищому закладі освіти. Базова професійна компетентність бакалавра, це важливі професійні якості особистості, його високий рівень наукових, технічних і виробничих знань, вмільсть користуватися знаннями у виробничий діяльності, відповідаючи посаді, на яку може претендувати здобувач вищої освіти після закінчення навчального закладу.

Психолог Гарвардського університету Д. Маккеланд, якого вважають основоположником компетентнісного підходу, в журналі «Американський психолог» у 1973 р опублікував статтю «Тестування компетентності, а не інтелекту», в якому сформулював основи визначення компетентностей, як певних факторів, що впливають на ефективність професійної діяльності [9, с. 8]. Існує й множина інших робіт викладачів вищої школи, яких серйозно турбує проблема слабого відвідування студентами навчальних занять.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. У той же час недостатньо дослідженими лишаються причини низької якості освіти та бар'єри на шляху її забезпечення. А без їхнього аналізу досить проблематично сформулювати ефективну стратегію подолання бар'єрів і чинників, що стають на заваді забезпечення належного рівня навчально-пізнавальної діяльності студентів та відповідної мотивації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні основних чинників, які негативно впливають на дисципліну студентів, а відтак на якість їхньої навчально-пізнавальної діяльності, на рівень набутої професійної компетентності та психологічної готовності до самостійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вважаємо за доцільне розпочати з виокремлення та розподілення всієї множини чинників і обставин, які негативно впливають на ставлення студентів до навчання, а отже й на якість їхньої освіти, на дві великі групи. До першої з них віднесемо об'єктивні обставини, які практично не залежать від конкретного студента. По-перше, це загальна соціально-економічна криза в Україні, одним з істотних наслідків якої виступає неможливість

*ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ*

батьків широких верств населення оплачувати освіту своїх дітей. По-друге, це помітне збільшення числа закладів вищої освіти та ліцензованих обсягів підготовки фахівців із різних спеціальностей, у результаті чого до вищої школи вступають абітурієнти із вкрай низьким рівнем шкільної підготовки. По-третє, сама вища школа недостатньо енергійно й адекватно реагує на нові реалії сьогодення, зокрема на широкі можливості доступу студентів до джерел інформації, і продовжує використовувати свої традиційні методи навчання. По-четверте, це загальна втрата авторитету освіти взагалі й вищої школи зокрема в суспільній свідомості, через що у студентів відсутнє ціннісне сприйняття можливості свого навчання і отримання спеціальності.

Другу групу чинників, які, власне, і є предметом нашого дослідження, складають ті, що безпосередньо залежать від студента. Для аналізу їх були використані широке опитування студентів та їх спеціальне анкетування. Оскільки

однією з основних причин недостатньої відвідуваності навчальних занять виступає робота студентів в організаціях, підприємствах чи певних бізнес-структурах, ми вважали за необхідне з'ясувати характер впливу цієї роботи на їхнє навчання. З цією метою серед 427 студентів машинобудівних спеціальностей Навчально-наукового інституту механічної інженерії і транспорту Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» було поширено спеціально розроблену анкету. Вона містила 12 питань, для кожного з яких передбачалася певна кількість варіантів відповідей. Ця анкета разом із підсумковими результатами отриманих відповідей, як у кількісному відношенні, так і у відсотках наведена у вигляді табл. 1. Звертаємо увагу на те, що на окремі питання відповідала різна кількість студентів. Результати у відсотках округлені до цілих значень.

Таблиця 1 – Анкета для виявлення впливу роботи студентів на характер навчання

№ з/п	Питання	Варіант відповіді	Кількість студентів	%
1	Як Ви навчаєтесь?	Тільки на відмінно	49	12
		На відмінно і добре	210	49
		На задовільно	167	39
		Маю незадовільні оцінки	1	0
2	Окрім навчання Ви деє працюєте?	Так	173	42
		Ні	237	58
3	Час роботи співпадає з часом навчання?	Так	98	49
		Ні	101	51
4	За якою причиною Ви працюєте?	Скрутний сімейний стан	110	58
		Фінансова незалежність	52	27
		Бажання кращого життя	25	15
5	Чи працюєте Ви за спеціальністю?	Так	30	17
		Ні	146	83
6	Ви часто пропускаєте навчання через роботу?	Так (майже не з'являюсь в університеті)	22	12
		Помірно (1–2 рази)	57	31
		Середньо (3–4 рази на тиждень)	74	40
		Ні (присутній щодня)	29	17
7	Яку кількість днів на тиждень займає робота?	1–2	27	16
		3–4	82	49
		5–7	59	35
8	Яку кількість годин на день займає робота?	1–2	3	2
		3–4	39	23
		5 і більше	129	75

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Продовження таблиці

9	Вам вдається поєднувати роботу і навчання?	Так, робота не заважає	28	16
		Робота майже не заважає	46	27
		Вдається, але з великим зусиллям	80	48
		Майже не вдається	16	9
10	Які для Вас є позитивні сторони поєднання навчання з роботою?	Фінансова незалежність	61	28
		Отримання досвіду роботи	52	24
		Допомога батькам	100	48
11	Які для Вас є негативні сторони поєднання навчання з роботою?	Вимушений пропускати заняття	82	40
		Зниження рівня успішності у навчанні	51	25
		Відсутність вільного часу	71	35
12	Який би з варіантів Вас влаштував для компенсації пропущених занять?	Розклад занять за вибором студентів	107	58
		Навчання за індивідуальним планом	76	42
		Повторний курс	0	0
		Відрахування з університету	0	0

Для порівняння ці запитання були надані студентам економічних спеціальностей.

Понад 40 % студентів машинобудівників пояснюють пропуски занять тим, що вони працюють. При цьому виявляється, що майже у половини з них робота співпадає за часом, коли відбуваються навчальні заняття. І як результат їм вдається поєднувати навчання з роботою з великими зусиллями, або взагалі їй не вдається. Звертає на себе увагу також те, що більше 80% працюючих респондентів знайшли роботу, яка не пов'язана з їхньою майбутньою спеціальністю. Водночас вони цілком розуміють негативні аспекти поєднання навчання з роботою, передусім необхідність пропускати заняття, а отже й втрату можливості належного формування базової професійної компетентності. Серед позитивних же моментів – лише чверть респондентів називають отримання досвіду роботи. Домінуючими ж мотивами вони вважають допомогу батькам та фінансову незалежність.

Системний аналіз отриманих відповідей дозволяють дійти важливого висновку, що студенти машинобудівних спеціальностей розуміють необхідність пошуку раціональних шляхів, які б дозволяли певним чином подолати

негативний вплив зазначених обставин і забезпечити бажану якість їхньої професійної підготовки. Так, уявляється доцільним посилити питому вагу самостійної роботи студентів, допомагати їм навчитися виконанню такої роботи, впроваджувати гнучкий графік навчального процесу тощо. До речі, знайомство з іноземним досвідом вищої освіти також свідчить про те, що подібні методи є досить ефективними. Особливо важливою там постає належна організація самостійної роботи. При цьому студенти у своїй більшості свідомо обирають професію і відповідально ставляться до навчання, до формування як базових компетенцій, так і професійної компетентності у цілому.

Відомий британський психолог Джона Равена у своїй роботі «Компетентність у сучасному суспільстві» пропонує практичні рекомендації щодо оптимізації управління мотивацією співробітників, організаційним кліматом, із розвитку творчих установок, ініціативи та відповідальності. Автор стверджує «поведінка визначається мотивацією набагато більше, ніж здібностями. Основне завдання психологів, педагогів і керівників – зосередити свої зусилля на оцінці мотивації. Мотивацію визначають особисті цінності, соціальні та політичні переконання і думки, а також уявлення людини про те, яке місце він сам та інші

займають у суспільстві і в складових його організаціях» [11, с. 6].

На нашу думку, значною мірою компенсувати недоліки, які пов'язані з пропусками занять, можливо шляхом орієнтації студентів на роботу за обраною спеціальністю не залежно від курсу навчання. Таке поєднання теоретичних знань з практикою буде сприяти більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу, більш цілеспрямованій і якісній підготовці майбутніх фахівців до практичної діяльності після отримання диплому.

Подальше дослідження було проведено на масиві майбутніх економістів. У процесі попереднього обговорення разом зі студентами основних причин невідвідування ними навчальних занять у якості основних було визначено такі чинники:

1. Необхідність працювати для забезпечення можливості оплати контрактного навчання.

2. Робота за спеціальністю з метою набуття практичного досвіду і гарантії надійного працевлаштування після закінчення університету.

3. Відсутність інтересу до навчання взагалі.

4. Інші інтереси, коли студент вступив до університету за бажанням чи за порадою своїх батьків, а обрана спеціальність його не цікавить.

5. Хвороба.

Цікаві результати дають дослідження динаміки зміни питомої ваги причин пропусків занять залежно від курсу (рис. 1).

Отримані результати є досить показовими. Вони свідчать, що частка студентів, які працюють заради можливості оплачувати своє навчання, є відносно стабільною на рівні 15–20% для студентів усіх курсів, крім 5 курсу. Для останніх, згідно з їхніми власними відвертими зізнаннями, домінантною причиною пропуску занять постає саме робота за спеціальністю. Адже вона допомагає їм вирішити не тільки

фінансові питання, але, що набагато важливіше, й проблему працевлаштування. Цілком імовірно, що певну частину отримуваної заробітної платні вони витрачають і на оплату навчання, але це не є основною причиною їхньої роботи.

В умовах соціально-економічної кризи потреба в коштах для оплати навчання змушує шукати роботу навіть значну частину першокурсників, хоча у них основною причиною пропусків занять виступає хвороба. При цьому загальна частка студентів 1 курсу, які пропускають заняття, є відносно невеликою, всього лише 11%. Цей показник зростає від курсу до курсу, істотно знижуючись на 4 курсі, коли студенти починають працювати над своєю бакалаврською роботою. Але на 5 курсі, де готується магістерська робота, пропуски студентами занять стрибкоподібно зростають, досягаючи майже дев'яностовідсоткового максимуму. Це зумовлено тим, що переважна більшість студентів виконують свої дипломні роботи безпосередньо на місцях практики, де вони вже здебільшого працюють за обраною спеціальністю.

Відомо, що певна частина студентів, вступаючи до закладу вищої освіти, керується не інтересом до майбутньої спеціальності, а порадами батьків, друзів тощо, іншими мотивами. Тому відсутність у них інтересу до навчання як причина пропусків занять має чітку тенденцію зростання від курсу до курсу. Цікаво, що на 5 курсі ця причина відсутня повністю, оскільки, отримавши диплом бакалавра, студент має змогу або зрозуміти цінність своєї професії, або обрати собі іншу і вступити до відповідної магістратури. З цією ситуацією помітно корелює й така причина, як наявність інших інтересів. Ця кореляція порушується у студентів 3 курсу, але, за їхніми словами, вони вже адаптувалися до навчання у вищій школі й у них пробуджується або

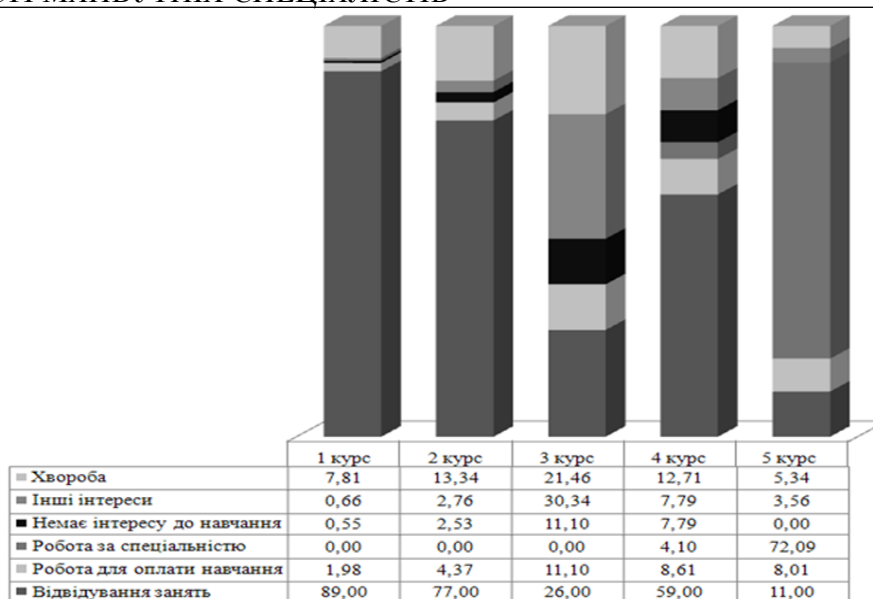

Рисунок 1 – Діаграма співвідношення відвідування та невідвідування занять студентами 1–5 курсів

посилюється інтерес до спортивних занять, художньої творчості, наукових досліджень тощо. Хоча у певної частини «інші інтереси» можуть лежати і у площинах чи сферах, достатньо далеких від соціально схвалюваних.

Наведені результати аналізу чинників, що створюють реальні бар'єри на шляху формування базової професійної компетентності майбутніх фахівців, обмежені тільки пропусками ними навчальних занять. Але навіть їхні причини розкрито далеко не повністю. Так, студенти лише досить делікатно говорять про те, що у тих чи інших викладачів вони фактично нічому не навчилися, оскільки ті далеко відстали від сучасного рівня розвитку науки і техніки, і в Інтернеті й науковій літературі студенти можуть знайти більше цікавого й корисного матеріалу, ніж на лекціях таких викладачів. Крім того, на жаль, сьогодні далеко не кожному викладачеві притаманні такі вкрай важливі якості, як інтелігентність, загальна і професійна культура. Студентам просто не цікаво спілкуватися з ними. Тим більш, що проявом відсутності цих якостей досить часто виступає зверхнє ставлення до студентів, неповага до них тощо.

Але навіть високопрофесійний викладач, який не вміє належним чином зацікавити студентів, мотивувати їх вивчати його дисципліну, багато чого втрачає у взаємовідносинах з ними. Це особливо небезпечно, коли йдеться про вивчення науково-природничих дисциплін студентами 1 курсів, які тільки починають формувати базову професійну компетентність майбутніх бакалаврів. Адже без цього їм складно оволодівати навчальним матеріалом спеціальних дисциплін, проблематично реалізувати свій творчий потенціал у професійній діяльності. Вміння викликати інтерес у студентів до навчання взагалі вже само по собі стає потужним чинником, здатним спонукати їх не пропускати заняття і прагнути отримувати необхідні для свого професіоналізму базові компетенції. Уявляється доречним навести думку американського філософа, педагога та фахівця з теорії і практики соціального менеджменту Р. Акоффа про те, що «примушувати дитину вчитися – значить позбавити її задоволення від процесу навчання, що принесе набагато більшу шкоду, ніж невміння вивчити якийсь конкретний предмет». На його глибоке

переконання, «загально визнано, що добре запам'ятовується те, що ми прагнемо вивчити; і навпаки, погано засвоюється те, що нам не цікаво» [1, с. 193].

Хоча автор пише про дитину, тобто школяра, висловлені ним твердження повною мірою можуть бути застосовані також і до студентів вищої школи. Тому, як спеціально підкреслюють С. Заветний та його співавтори, «завданням педагога стає пробудити інтерес студентів до знань взагалі, до навчання як процесу оволодіння ними, до вивчення відповідної навчальної дисципліни, зацікавити їх її важливістю і практичним значенням для їхньої майбутньої фахової діяльності як справи всього життя. Уміння ефективно вирішити це завдання і стає справжнім проявом педагогічної майстерності і професійної культури викладача» [2, с. 161].

Отже, результати навчання і професійна підготовка майбутніх фахівців визначатиме характер функціонування і розвитку всіх сфер суспільного життя – економіки і політики, соціальних інститутів і бізнесу, науки і техніки, культури і освіти. Нехтування студентами відвідуваністю навчальних занять і неналежне формування базової професійної компетентності виступають істотними чинниками, які негативно впливають на якість їхньої освіти. Іншими словами, від якості освіти залежать система міжособистісних взаємовідносин і результати спільної діяльності людей, а відтак і соціально-психологічне їхнє самопочуття, авторитет і могутність країни. У рамках ефективного розв'язання цього завдання є підвищення відповідальності як педагогів, так і студентів. Педагог повинен вміти переконати студентів, що пропуски занять є проявом безвідповідальності, як й ігнорування ними оволодіння професійною компетентністю. Вони мають чітко засвоїти, що така безвідповідальність істотно ускладнюватиме їм здійснення професійної діяльності, а отже, й досягнення ними життєвого успіху і максимальної творчої

самореалізації. Автори глибоко впевнені, що «для побудови і реалізації своєї життєвої стратегії, яка б забезпечувала його саморозвиток і особистісну самореалізацію, студент має розуміти, що дрібниць тут не буває». Вони нагадують, що, як говориться у старовинному китайському прислів'ї, «посієш вчинок – пожнеш звичку, посієш звичку – пожнеш характер, посієш характер – пожнеш долю» [1, с. 81].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Наведений аналіз низки чинників, які значно ускладнюють формування у майбутніх фахівців базової професійної компетентності, пов'язані з низьким рівнем відвідуваності ними навчальних занять, дозволяє дійти такої сукупності цілком аргументованих висновків.

По-перше, сьогодні існує низка об'єктивних і суб'єктивних чинників, які здійснюють безпосередній чи опосередкований негативний вплив на підготовку майбутніх фахівців. А це відповідним чином позначається на рівні формування їхньої професійної та соціальної компетентності, заважає їхній успішній особистісній та професійній самореалізації, на стані кадрового забезпечення процесів функціонування і розвитку суспільних інститутів.

По-друге, через складну соціально-економічну ситуацію в країні і масову бідність населення значна частина студентів змушена поєднувати навчання в закладах вищої освіти з роботою в різних організаціях, фірмах і підприємствах. Оскільки режим роботи визначається правилами внутрішнього розпорядку цих установ, студенти змушені пропускати навчальні заняття. Більш того, неналежне реагування викладачів і керівництва закладів освіти та їхніх підрозділів на ці пропуски занять, а фактично прямий дозвіл порушникам, призводять до того, що пропускати заняття почали і студенти, які ніде не працюють і не мають у цьому жодної потреби.

По-третє, ще одним з поширених чинників пропуску занять студентами є втрата ними інтересу до навчання взагалі чи до певних конкретних дисциплін або наявність у них інших інтересів, не пов'язаних із навчанням чи майбутньою професією. Цей чинник пов'язаний із недостатньою мотивацією і цілком може бути нейтралізований високою педагогічною майстерністю педагога та його умінням викликати зацікавленість у студентів процесом навчання та своєю дисципліною, а також його розвинутою здатністю активізувати мотивацію навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Список літератури:

1. Акофф, Р. (2002) Акофф о менеджменте. *Серия «Теория и практика менеджмента»*. Пер. с англ. СПб.: Питер, 448 с.
2. Заветний, С.О. Пазиніч, С. М., Пономарьов, О. С. & Тищенко, Л. М. (2015) *Культура педагога: монографія*. За ред. О. С. Пономарьова. Харків: Міськдрук, ХНТУС ім. П. Василенка, 320 с.
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Пономарьов, О.С., Середя, Н.В. & Чеботарьов, М. К. (2013) Відповідальність як педагогічна категорія. Харків: Підручник НТУ «ХПІ», 172 с.
5. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений (1998). Ростов н-Д: Феникс, 544 с.
6. Резнік, С.М. (2014) Особистісно-професійна позиція майбутніх інженерів в умовах трансформаційного суспільства. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти..* Вип. 40 – 41. С. 11 – 17.
7. Ярмаченко, М. Д. Педагогічна культура. *Енциклопедія освіти*. С. 641.
8. Anthony, G., In Kaiser, G., Forgasz, H., Graven, M., Kuzniak, A., Simmt, E., & Xu, B (2018) Practice-Based Initial Teacher Education: Developing Inquiring Professionals. *Invited Lectures From the 13th*

По-четверте, ефективним засобом поліпшення стану з відвідуваністю студентами навчальних занять вважаємо послідовне формування і розвиток у них почуття їхньої особистої відповідальності за міцність і глибину отримуваних знань та, відповідно, за рівень їхньої професійної компетентності. Така відповідальність виступає також ще й своєрідною умовою забезпечення їхнього життєвого успіху та успішної професійної і особистісної самореалізації, розвитку і реалізації їхніх креативних здібностей і творчого потенціалу.

International Congress on Mathematical Education (pp. 1-18). Hamburg: Springer International Publishing.

9. McClelland, D. C. (1973) Testing for Competence Rather Than for «Intelligence». *American Psychologist*. Vol. 28. No. 1. P. 1 – 14.
10. Odalen, J., Brommesson, D., Erlingsson, G.O., Schaffer, J.K., & Fogelgren, M. (2019). Teaching university teachers to become better teachers: the effects of pedagogical training courses at six Swedish universities. *Higher Education Research & Development*, 38(2), 339-353.
11. Raven, J. (1984) Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release: John Raven, H. K. Lewis & Co., London. P. 132
12. Vargas, G.V., & Alcivar, J.S. (2019). Professional Pedagogical Skills in Higher Education Students. *Revista Conrado*, 15(67), 341 – 348.

References:

1. Akoff, R. (2002) *Akoff o menedzhmente* [Akoff about management]. Serija «Teorija i praktika menedzhmenta». Translation from English. SPb.: Piter, 448 p. [in Russian]
2. Zavetnij S.O., Pazinich, S.M., Ponomar'ov, O.S. & Tishhenko, L.M. (2015) *Kul'tura pedagoga: monografija*. [Teacher culture: a monograph]. Za red. O.S. Ponomar'ova. Harkiv: Mis'kdruk, HNTUS im. P. Vasilenka, 320 p. [in Ukrainian]

3. Law of Ukraine "On Education" of 05.09.2017 No. 2145-VIII. [Access mode]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian]
4. Ponomar'ov, O.S., Sereda, N.V. & Chebotar'ov, M. K. (2013) *Vidpovidal'nist' jak pedagogichna kategorija*. [Responsibility as a pedagogical category]. Harkiv: Pidruchnik NTU «HPI», 172 p. [in Ukrainian]
5. *Psihologo-pedagogicheskij slovar' dlja uchitelej i rukovoditelej obshheobrazovatel'nyh uchrezhdenij* (1998). [Psychological and pedagogical dictionary for teachers and heads of educational institutions]. Rostov n-D: Feniks, 544 p. [in Russian]
6. Reznik, S.M. (2014) *Osobistisno-profesijna pozicija majbutnih inzheneriv v umovah transformacijnogo suspil'stva*. [The personal and professional position of future engineers in a transformational society]. *Problemi ta perspektivi formuvannja nacional'noi gumanitarno-tehnichnoi eliti*. Vip. 40 – 41. P. 11 – 17. [in Ukrainian]
7. Jarmachenko, M. D. *Pedagogichna kul'tura*. [Pedagogical culture]. *Enciklopedija osviti*. P. 641. [in Ukrainian]
8. Anthony, G., In Kaiser, G., Forgasz, H., Graven, M., Kuzniak, A., Simmt, E., & Xu, B (2018) *Practice-Based Initial Teacher Education: Developing Inquiring Professionals. Invited Lectures From the 13th International Congress on Mathematical Education* (pp. 1-18). Hamburg: Springer International Publishing.
9. McClelland, D. C. (1973) *Testing for Competence Rather Than for «Intelligence»*. [Text]. *American Psychologist*. Vol. 28. No. 1. P. 1 – 14.
10. Odalen, J., Brommesson, D., Erlingsson, G.O., Schaffer, J.K., & Fogelgren, M. (2019). *Teaching university teachers to become better teachers: the effects of pedagogical training courses at six Swedish universities. Higher Education Research & Development*, 38(2), 339-353.
11. Raven, J. (1984) *Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release*: John Raven, H. K. Lewis & Co., London. P. 132
12. Vargas, G.V., & Alcivar, J.S. (2019). *Professional Pedagogical Skills in Higher Education Students. Revista Conrado*, 15(67), 341 – 348.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2019